

Elmer Schönberger

DE MAN DIE POPPETJES TEKENEN KAN

Hoewel ik wist dat hij al jaren dood was, riep ik 'Ha, meneer De Man'. De aangesprokene draaide zich een kwart slag om. Eerst dacht ik dat hij me niet herkende. Zijn blik was nieuwsgierig maar ook ontwijkend. Toen ik een stap in zijn richting zette, verscheen het begin van een grijns om zijn mond. De Man's grijns.

Het was al ver in oktober, maar sommige vrouwen liepen nog in zomerkleren. Indian Summer op zijn Hollands. Het weer was in de war, de mensen waren in de war. Toen ik die ochtend iets na achten, matineus voor mijn doen, door de stad fietste, was het mistig en kil geweest, en sommige meisjes, op weg naar kantoor, hadden gewatteerde jacks en handschoenen gedragen. Nu, om één uur, zag je in een oogopslag wie het huis in alle vroegte had verlaten en wie zich pas aan het eind van de ochtend buiten had gewaagd, toen de zon definitief was doorgebroken. Voor een blinde, die niet kon zien hoe geel de bladeren al waren en hoe vroeg sinds de overgang naar de wintertijd de avond weer viel, had het augustus kunnen zijn. Maar misschien ruiken en horen blinden de maanden van het jaar. Soms denk ik dat de seizoenen, de dagen en de uren alleen maar bestaan om niet elk ogenblik gelijk aan elk ander ogenblik te laten zijn.

'Hé, boy, dat is lang geleden.'

Hij stak zijn hand uit en ik herkende onmiddellijk de gouden ring met de letter L van Louis. Die hand had voor mij ooit honderden poppetjes getekend. Lachende, huilend, zittende, springende. Op servetjes, op kranten en op sigarettendoosjes. Ik was toen zes of zeven. Gladstone rookte hij. Elke vrijdag reed hij voor, met een stationcar vol zemelappen die hij aan mijn vader probeerde te slijten, en met een pak haring om hem te paaïen. Hij at met ons mee, 's middags, en kreeg zelf de eerste haring. Daarna bezocht hij nog een aantal potentiële afnemers in de provinciestad waar wij woonden. Die kregen geen haring. Dat wist ik omdat ik soms met hem mee mocht. De hele auto rook naar zemelap. Later, toen ik het huis uit was en hem alleen nog op een enkele verjaardag of trouwerij ontmoette, had hij me altijd op dezelfde manier begroet. 'Hé, boy.' Daarbij keek hij naar mij op. Ik was een hoofd groter. Hij had vertrouwen in mij. Met mij zou het wel goedkomen. Soms meende ik zelfs iets van trots te bespeuren.

Naast ons stopte een vrachtwagen die het op een claxonneren zette. Doordeweeks was het op de gracht één grote misère van opstoppingen. Meneer De Man knikte en beduidde dat ik hem moest volgen. Hij opende de deur van het huis waarvoor hij stond en liet mij passeren. We liepen door een lange, donkere gang. Links en rechts stonden stapels kartonnen dozen. Het rook er muf. We gingen door een tochtdeur, waarna het nog donkerder werd. De gang maakte een bocht naar rechts en een bocht naar links. Van het ene moment op het andere was meneer De Man uit het oog verdwenen. Een paar meter verder, aan mijn rechterhand, bevond zich een toeg die uitzicht gaf op een nauwe houten trap. Ik zag nog net twee voeten. Ik volgde. De trap kwam uit op het kruispunt van een brede en een smalle gang. In de smalle gang stond een deur op een kier. Ik gluurde naar binnen. In de ene hoek lagen meters hoge stapels kranten, in de andere hoek allerlei papieren - rekeningen, bankafschriften, bonnen, alles door elkaar. In het valse licht dat door een melkglazen raam naar binnen viel, onderscheidde ik een tafel en twee stoelen. Op een ervan zat meneer De Man. Het leek alsof hij daar al die tijd al gezeten had. Hij wenkte mij en bood mij een Gladstone aan, maar ik zei dat ik gestopt was met roken.

‘Daar zit het lichtknopje.’

Ik drukte. De kamer baadde in neonlicht. Ik vroeg me af of ik er nu even bleek en grauw uitzag als meneer De Man.

‘Houdt u tegenwoordig kantoor hier?’

Hij ontweek mijn blik en nam een trek van zijn sigaret. Er kringelden kleine sliertjes rook uit zijn mond. Hij stond langzaam op en opende een kast. Zemelappen. De kast moest al lang niet open zijn geweest, anders had ik de geur van zemelappen beslist al bij binnenkomst geroken. Hij opende een tweede kast. Nog meer zemelappen.

‘Ik kan tot in de eeuwigheid mijn ramen lappen.’

Zoals hij daar stond, leek hij kleiner geworden. Verder was hij niet speciaal veranderd. Hij droeg nog steeds dezelfde vettige suède autocoat waarin ik hem negen jaar geleden, toen mijn vader vierenzeventig werd, voor het laatste had gezien. Nu ik zelf de veertig was gepasseerd, vond ik hem opeens niet zo oud meer. Hij zag er jonger uit dan hij volgens mijn berekeningen moest zijn. Alleen zijn ogen stonden vermoeider dat ik ze mij herinnerde. Zijn zwarte geplakte haar was even dun als het altijd geweest was. Zijn olijkleurige huid was misschien wat valser geworden. Aan de moeten in zijn neus kon je zien dat hij tegenwoordig permanent een bril droeg - een goudkleurige bril, bij zijn goudkleurige horloge, zijn gouden ring en de gouden vlekjes op zijn tanden.

Hij leek niet erg spraakzaam. Met moeite liet hij zich overhalen iets te vertellen over het leven dat hij tegenwoordig leidde. Alle dagen waren hetzelfde, zei hij. Zijn vrouw was al lang geleden gestorven. Met zijn kinderen ging het goed voor zover hij wist. Hij had zijn huis opgegeven. Veel te groot voor een man alleen. Hier, aan deze gracht, had hij sinds mensenheugenis zijn magazijn gehad. Dag in dag uit had hij er zijn auto volgeladen met zemelappen en ruzie gemaakt met zijn broer, die zijn compagnon was.

Ik kreeg er geen hoogte van hoe hij zijn dagen doorbracht. Het verbaasde me (ergerde me zelfs, hoewel ik dit niet aan mijzelf wilde toegeven) dat hij tegen zijn gewoonte in niet naar mijn doen en laten informeerde. Hoe graag had ik hem verteld dat ik een dochter had, maar de gelegenheid deed zich niet voor.

‘Neem een zemelap mee, ik heb er genoeg.’

Het licht was veranderd. Alsof de neonlamp in een lagere stand was gesprongen. Of het licht ook buiten was veranderd, viel moeilijk vast te stellen. Ik opende de eerste van de twee kasten. Deze was zo groot en vol dat je de achterwand kon zien noch voelen. Er steeg een bedwelmende geur uit de zachtgele massa op. Ik zat weer op de voorbank van een grote stationcar met mijn neus net boven het dash-board uit. Buiten scheen de zon, er was bijna geen mens op straat.

Toen ik met de zemelap in mijn handen geklemd terugliep naar de tafel, zag ik dat meneer De Man in slaap was gevallen. Omdat hij op geen enkel teken reageerde, sloop ik op mijn tenen weg.

De volgende dag kon ik de zemelap al niet meer vinden. Ik dacht al gauw niet meer aan de ontmoeting omdat mijn hoofd naar andere zaken stond. Over enkele dagen moest ik een belangrijk congres openen. Omdat het de bedoeling was dat mijn speech meteen na afloop aan de deelnemers zou worden uitgedeeld, had ik mij op de dag van de ontmoeting met De Man in alle vroegte naar het postkantoor begeven om het document te faxen, zodat de organisatoren genoeg tijd zouden hebben om het te vermenigvuldigen. De avond tevoren had ik de laatste en definitieve versie voltooid. Om middernacht had ik besloten de tekst nog eenmaal in zijn geheel uit te typen. Ik kan niet tegen verbeteringen en doorhalingen. Voor mensen zoals ik was de tekstverwerker uitgevonden, zeiden mijn collega's op het Instituut altijd, maar ik was steeds weer teruggedeinsd voor de aanschaf van zo'n apparaat. 'Fossiel' heette ik in kringen van gebruikers.

Tegen mijn collega's had ik gezegd dat ik de laatste dagen van mijn vertrek thuis zou werken. Het secretariaat, dat wist dat ik niet graag telefoneerde, zou me alleen in noodgevallen

storen. Gelukkig deden noodgevalen zich nooit voor op het Instituut. Het grootste deel van de universiteit wist niet eens van het bestaan ervan. Het was een wonder dat het nog in bedrijf was. Overal werd opgeheven, gefuseerd en ingekrompen, maar het Instituut voor Dialectologie was steeds de dans ontsprongen. Op een na alle medewerkers spraken weliswaar onberispelijk Algemeen Beschaafd Nederlands (tijdens de koffiepauze weden soms flauwe grapjes gemaakt over de Limburgse tongval van de hoofdbibliothecaris), maar allemaal waren ze ervan doordrongen dat ze al lang naar ander werk hadden moeten uitzien, als niet alle vormen van min of meer afwijkend taalgebruik een gevoelig politiek issue waren geweest. Mijn taak was het, eens in de zoveel tijd, in het openbaar, wetenschappelijk verantwoorde lippendienst te bewijzen aan het emancipatiebeleid van de regering. De speech die ik zojuist geschreven had, zou het voortbestaan van het Instituut voor een periode van minstens drie jaar garanderen.

Ik werkte nu dertien jaar aan het Instituut. Ik was destijds de eerste germanist geweest die een aanstelling kreeg en voelde mij aanvankelijk slecht op mijn gemak. Maar dat had ik mij altijd al gevoeld, ook toen ik als achttienjarige aan mijn mede-eindexamenkandidaten had laten weten dat ik toch geen wiskunde ging studeren maar Duits. De eerste vrijdag na de diploma-uitreiking was gewoontegetrouw meneer De Man aan tafel verschenen. Hij feliciteerde me hartelijk en stopte me later, op de gang, een briefje van vijftwintig toe. 'En nu ga je Einstein naar de kroon steken.' Zijn eigen zoon studeerde medicijnen en was voorbestemd de eerste academicus in de familie te worden. Ik aarzelde hem te vertellen dat het uiteindelijk geen wiskunde maar Duits was geworden. Misschien zou dat hem onaangenaam treffen. Toen het er eenmaal uit was, had hij alleen maar gezegd: 'Talen, dat is de toekomst'.

De volgende dag besloot ik te spijbelen. Dat congres zou vast weer zo'n uitputtingslag van verveling worden en ik besloot mijzelf bij voorbaat te belonen met een vrije dag. 's Ochtends had ik mijn ex-vrouw gebeld en gevraagd of ik mijn dochter van school kon ophalen. Ik probeerde mij ditmaal niet te ergeren aan de gebruikelijke opluchting die in haar stem doorklonk toen zij instemde. Tanja was nog te klein om te spelen dat zij verrast was toen zij mij zag. Door haar vader afgehaald worden betekende avontuur. Soms gingen we naar de bioscoop en ook Artis was nog altijd een geliefdskoosd uitje. Ditmaal stelde ik haar iets nieuws voor: een bezoek aan De Man Die Poppetjes Tekenen Kan. Ik vertelde Tanja van een meneer die, toen ik even oud was als zij nu, onvermoeibaar poppetjes voor mij tekende. Wie of wat ik maar wilde, alles tekende hij. Het leek Tanja niet te kunnen schelen. Zij kon zich niet voorstellen dat ik ooit even oud was geweest als zij nu was.

De buitendeur was van het slot en als twee inbrekers slopen we de gang door naar boven. Ik liet Tanja kloppen en opende zonder antwoord af te wachten de deur, die op een kier stond. De tafel lag bezaaid met potloden en vellen papier. De potloden zagen er uit als nieuw maar het papier was een beetje bobbelig en vergeeld. Op een aantal bladen stond in de linkerbovenhoek een firmastempel:

Firma De Man
Natuursponzen & Zeemleder
020-273581

Tanja begon onmiddellijk te tekenen, terwijl ik tegenover haar ging zitten in afwachting van De Man Die Poppetjes Tekenen Kan. Mijn gedachten dwaalden af. Tanja praatte zachtjes in zichzelf. Zij sprak de figuurtjes die zij getekend had bezwerend toe. Het leken wel toverspreuken, zoveel zelf verzonnen woorden bevatte haar gemurmel. Verder was het doodstil. We bevonden ons midden in de stad, maar behalve de kreet van een vogel was er geen geluid te horen. Ja, het piepen van een potloodpunt. Het leger van poppetjes breidde zich snel uit. Poppetjes met driehoekige rokjes en harkerige handen. Met mutsen en zonder mutsen. Met brillen, handtasjes en paraplu's. Langzamerhand vormden zij een kring. In het midden lag een glad gepolijste witte steen. De dapperste maakte zich uit de kring los, liep kalm, eerbiedig bijna, naar de steen en raakte deze aan. Meteen slaakte hij een kreet van pijn.

‘Kijk eens wat ik gevonden heb.’

Tanja prikte me met een potlood en liet een zware, ouderwetse gasaansteker zien met een monogram erin gegraveerd. LdM. Ik keek op mijn horloge en zag dat ik bijna een uur geslapen had. Ik had bij binnenkomst het licht niet durven aansteken, maar inmiddels was de duisternis ingevallen en Tanja in een schim veranderd. ‘We moeten maar snel gaan’, zei ik, ‘het is al laat’. Tanja was het ermee eens om de tekening voor meneer De Man achter te laten. Ik geloof dat ik iets van ironie in haar blik bespeurde toen ik zijn naam nog eens uitsprak.

Het congres was als alle andere congressen. De deelnemers bedolven elkaar onder een onafzienbare hoeveelheid papers en evalueerden deze vervolgens langdurig in zogenaamde werkgroepjes. In feite dienden de daarbij gevoerde discussies geen ander doel dan de op dat moment heersende academische machtsverhoudingen te bevestigen. Meestal was de auteur van

zo'n paper de enige kenner van het onderwerp. Die had zich sinds het vorige congres ingegraven in detailkwesties met betrekking tot de locale variant van een al voor de eeuwwisseling uitgestorven Alpendialect en vervolgens over opkomst en ondergang hiervan een hypothese ontwikkeld die hij zelf als enige zou kunnen weerleggen. Congressen waren weggegooid geld. Specialististen lazen er teksten voor die helemaal niet voor voorlezing geschikt waren en die de toehoorder, als hij al geïnteresseerd was, met veel meer baat later in gedrukte vorm tot zich kon nemen. Mijn eigen bijdrage, die welbeschouwd niets met wetenschap en alles met politiek had te maken, bestond geheel uit rook, maar ik maakte mijzelf wijs dat deze althans nog een ceremoniële functie vervulde. Ik was geen Einstein geworden, nee, zelfs niet op mijn eigen folkloristische vakgebiedje. Ik bezag mijn collega's met lichte weerzin, maar voelde vervolgens een nog grotere weerzin tegen mijn eigen rol in dit wereldje.

Nadat ik mij tijdens de eerste dagen van het congres nog op belangrijk geachte momenten had vertoond, was ik op den duur nauwelijks meer mijn hotelkamer af geweest. Ik bestelde lunch en diner bij room service en verscheen bij hoge uitzondering op een receptie. Alleen tijdens het slotpartijtje, georganiseerd door een uitgever van woordenboeken die als sponsor van het congres optrad, hield ik nog een toespraakje, waarin ik gemakzuchtig een paar alinea's uit mijn openingsspeech had verwerkt.

Toen ik 's nachts in mijn hotelkamer terugkeerde, constateerde ik dat ik niet aangeschoten maar dronken was en zette werktuiglijk de televisie aan. Uren later werd ik misselijk en met zware hoofdpijn wakker. Ik meende een branding te horen maar het was het geluid van de televisie. Op het scherm was alleen elektronische sneeuw te zien. Toen ik beter keek, zag ik geleidelijk het gezicht, de schouders en de armen van meneer De Man opdoemen. Hij tekende poppetjes voor een kind dat ikzelf of Tanja had kunnen zijn.

Kort na terugkeer van het congres veranderde mijn leven. Bij gebrek aan belangstelling voor mijn specialisme werd ik tot nader order van mijn onderwijstaak ontheven. Ik kon mij voorlopig full-time aan onderzoek wijden en niets belette me om mijn bezigheden naar mijn eigen huis te verplaatsen. Ik koesterde al lang geen academische illusies meer en kon geen enkele goede reden bedenken om 's morgens om negen uur al achter mijn bureau te zitten. En na een week ook al niet meer om tien uur. Binnen twee weken beperkte mijn werk zich tot het voeren van een summiere correspondentie en het op orde brengen en vervolgens eindeloos herschikken van mijn bescheiden bibliotheek. Ook plakte ik, meer dan vijftien jaar na dato, foto's in van mijn omzwervingen in Tirol, waar ik veldwerk voor mijn proefschrift had verricht. '1974 en eerder'

stond er in ferme viltstiftletters op de zijkant van een schoenendoos, en dit 'eerder' bleek te bestaan uit een onsamenhangende verzameling min of meer vergeelde familiekiekjes. Samen met mijn vriendje Clemens, allebei in Lederhose, brutaal in de lens kijkend. Een in tweeën geknapt sportvliegtuigje op het dak van een naburig huis. Op de achterkant: '1953, mislukte noodlanding'. Ik kende deze foto's, maar er was er een die ik me niet herinnerde, een foto ter grootte van een luciferdoosje, met witte, barok gekartelde randen, de enige van dit formaat en misschien wel de enig overgeblevene van een verloren gegane serie. Ik herkende de stationcar onmiddellijk. Op de motorkap een slinger van bloemen. Samen naar de bollen. Links tegen het portier geleund mevrouw De Man. Voor haar zie ik mijzelf staan als zes- of zevenjarige en ik lach tegen de fotograaf.

Omdat Tanja griep had, ging ik alleen terug naar het huis van meneer De Man. De dozen in de gang stonden nog precies als vorige keer en het rook er even muf. Een raadsel hoe het huis in elkaar zat. De voordeur was, als bij een openbaar gebouw, kennelijk altijd van het slot en naambordjes ontbraken. Een kapitaal grachtepand heette zoiets. Uitgesloten dat De Man de enige bewoner was. Toch viel er geen teken van leven te bespeuren en iets weerhield mij ervan op verkenning uit te gaan. De deur naar het vertrek waar De Man mij de eerste keer mee naar toe genomen had en waar later Tanja zo geduldig had zitten tekenen, was half geopend. Van binnen uit viel licht op de gang. Licht aan, maar geen meneer De Man, was het eerste wat ik bij binnenkomst registreerde. En ook dat het er naar tabak rook. Op de asbak lagen drie half opgerookte Gladstones. Daarnaast een beker waarin een laatste slok koffie. De beker voelde nog lauw aan. Weer te laat. De vogel was gevlogen. Maar ik had alle tijd van de wereld. Op tafel lag een opengeslagen krant. Coen Moelijn helpt Oranje opnieuw aan zege. Coen Moelijn? Voordat ik het bericht tot mij door liet dringen, bedacht ik dat ik geen verstand van sport had. Ik haalde mij notitieboekje te voorschijn en schreef de mededeling wertuigelijk over. Daarna probeerde ik, om de tijd te doden, een regelmatige vijfhoek te construeren met behulp van een leeg sigarettendoosje dat als lineaal diende. Tanja had naar het voorbeeld van haar moeder een passie voor het maken van lappendekentjes, -doekjes en -kleedjes opgevat. Hoewel ze er eigenlijk nog iets te klein voor was, had ik haar beloofd een aantal sjablonen van karton te maken, waaronder een regelmatige vijfhoek en een regelmatige zeshoek. De zeshoek had me geen moeite gekost, maar ik was er tot nog toe niet in geslaagd zonder gradenboog een regelmatige vijfhoek te construeren. Hoe zat het ook al weer? Iets met de Gulden Snede, de verhouding van het kleinste tot het grootste die gelijk was aan die van het deel tot het geheel. Maar ook met een

geïmproviseerde passer, bestaande uit een potlood en een stukje touw om het gebit te reinigen, kwam ik er niet uit. Terwijl ik vruchteloos steeds nieuwe constructies uitprobeerde, zag ik de hand van meneer De Man voor me, terwijl hij zijn geometrische poppetjes tekende. Pas toen ik mijn aandacht van de figuurtjes naar de hand verlegde, viel het me op: de gouden zegelring die mij als kind zo betoverd had. Pas later realiseerde ik me dat wat ik aanvankelijk had aangezien voor een slang die om een boom kronkelt, in werkelijkheid twee letters waren: de L van Louis en een S - de S van Salomon, zoals ik nog weer later had begrepen. En rond die letters een vijfhoek. Natuurlijk, het zegel van Salomon, dat was het, mijn onconstrueerbare vijfhoek. Pentaculum Salomonis. Uit de hand tekende ik opnieuw een paar vijfhoeken. Die er het meest op leek scheurde ik uit mijn notitieboek en legde ik midden op tafel. Ongeveer in het hart van de vijfhoek, daar waar de middelloodlijnen elkaar dienen te snijden, maakte ik een piepklein tekeningetje in de stijl van meneer De Man en zette er mijn naam onder. Met hartelijke groeten.

Meneer De Man was er nooit. Met steeds kortere tussenpozen keerde ik terug naar het huis op de gracht. Het Instituut zocht twee- of driemaal per maand contact met mij, maar op den duur had ik de telefoon eruit getrokken. Post beantwoordde ik niet meer. Tanja was met haar moeder mee op wintersport, een vorm van vakantie waartegen ik me, toen ik nog getrouwd was, altijd had verzet, maar die voor mijn ex inmiddels een jaarlijks terugkerend hoogtepunt was in haar leven van gescheiden vrouw. Met afgrijzen stelde ik mij Tanja tussen haar in bodywarmers en zuurstokkleurige skipakken gestoken leeftijdgenootjes voor, gadegeslagen door hun veel te bruine moeders, die zich intussen het hof lieten maken door locale nietsnutten. In plaats van te skieën speelde ik patience en probeerde ik uit een schoolboek dat ik had teruggevonden meer dan vijftwintig jaar oude eindexamenopgaven stereometrie en analytische meetkunde te maken. Voor de regelmatige vijfhoek draaide ik mijn hand niet meer om.

Ik denk dat het voorjaar wordt. Ik ben opgehouden de dagen bij te houden. Ik woon nu al zeker twee maanden in het huis van meneer De Man. Niemand stoort mij hier. In het begin ging ik nog wel eens naar buiten om boodschappen te doen. In de kast staat soep voor een jaar. Als mijn geld op is, ga ik zemelappen verkopen. Er zijn er genoeg. Meneer De Man zie ik nooit. Die komt hier alleen als ik uit ben of slaap. Soms laat hij iets achter. De laatste keer was het een pocketboekje, *Stem in de mist*, met op het omslag een foto van Rex Harrison en Doris Day. Hij heeft mij dat al eens eerder gegeven, toen ik dertien of veertien werd. Soms liggen er stripverhalen, de nieuwe Eric de Noorman of de nieuwe Dick Bos. Gisteren vond ik, nadat ik uit een peilloos diepe slaap

was ontwaakt, een Parool uit 1944 op tafel. Een nieuw exemplaar, open en bloot. Ik heb besloten voorlopig niet meer de straat op te gaan.

(1992)